

## Druhy hovoreného slova

Predovšetkým je potrebné rozlíšiť dva hlavné typy: 1. dialóg, 2. komentár.

### a) **Dialóg** (dia- = cez, naprieč; logos = reč, slovo)

Dialóg je rozhovor jednajúcich aktérov – buď skutočných osôb alebo postáv stelesnených hercami. Dialóg býva úzko spojený s akciou, s určitým prostredím, situáciou a dejom. Väčšinou je priamo nositeľom deja. Pri zvukovom stvárnení dialógov je preto dôležité dbať na zrozumiteľnosť a dramatickú účinnosť dialógu, ale aj na jeho súlad s akciou v obraze a vierohodné zapojenie do prostredia.

Za obdobu dialógu považujeme **monológ** (mono- = jedno-). V podstate sa jedná o dialóg vedený jednosmerne, bez spätnej odozvy. Postava sa obracia k publiku, k veci či zvieraťu na scéne, k neprítomnej bytosti, alebo hovorí len sama k sebe, teda formou samomluvy.

Zvláštna podoba monológu je **vnútorný monológ** (vnútorný hlas). Využíva sa tu technická možnosť samostatného vedenia obrazovej a zvukovej zložky: postava v obraze nehovorí, ale vnímame jej hlas, akoby sme čítali jej myšlienky. Táto forma je už natoľko známa a zrejmá, že k pochopeniu nevyžaduje kedysi obvyklé zreteľné odlišovanie technickou transformáciou zvuku (umelým dozvukom či ozvenou). Postačí primeraná intimita vo výraze hlasového prejavu a „bezpriestorový“ charakter nahrávky samotného hlasu. Prípadný nevtieravý zvuk okolitého prostredia tu vadiť nemusí.

### b) **Komentár**

Komentár zobrazenú skutočnosť vysvetľuje, dopĺňa, hodnotí či uvádza do širších súvislostí. Podľa vzťahu hovorcu (komentujúceho) k dielu rozlišujeme v zásade dva typy komentárov:

**Osobný** (subjektívny) typ komentára osvetľuje látku z hľadiska subjektu určitej postavy (človek, zviera, vec) či skutočnej osobnosti, ktorá je s dielom osobne spätá a môže sa divákovi predstaviť nielen vlastnou osobitou rečou, ale prípadne vystúpiť aj v obraze. Osobný typ komentára umožňuje charakterizovať konkrétnu osobu zvláštnymi rysmi jeho rečového štýlu: napríklad hovorovým jazykom, miestnym nárečím, určitou sociálnou jazykovou vrstvou, osobitým spôsobom výslovnosti atď. Štúdiová čistota nahrávky tu nie je nevyhnutnosťou, je teda možné natáčať v reálnych podmienkach, kde v pozadí môže byť zachytený zvuk dokresľujúci prostredie.

V **neosobnom** (objektívnom) type komentára ostáva osoba hovorcu mimo obraz. Väčšinou ide o anonymného „spíkra“, ktorý nehovorí sám za seba, ale číta pripravený cudzí text. Hovorca je tu teda len v úlohe profesionálneho interpreta, v obraze sa neobjaví (napr. v dokumentárnych žánroch náučného charakteru). Neosobný typ komentára vyžaduje po všetkých stránkach vzorovú kvalitu stvárnenia. V texte dodržanie spisovnej formy jazyka, a to ako vo výbere slov a ich tvarov, tak aj syntaktických konštrukcií. Od „spíkra“ sa tu vyžaduje spisovná výslovnosť a profesionálna rečová technika. Čo sa týka technickej stránky zvuku, je u tohto druhu komentára nutná úplná čistota nahrávky. Ideálne je preto nahrávanie v štúdiových podmienkach. Parazitné hluky či akékoľvek ďalšie zvukové informácie o konkrétnom priestore tu teda nie sú žiaduce a boli by v zásadnom rozpore s povahou tejto formy hovoreného slova.

Text komentára možno rozdeliť medzi dva či viac hlasov, kombinovať rôzne typy komentárov, dokonca štylizovať komentár formou dialógu, kde jeden hlas hovorí k druhému. Výpoveď – t.j. autentickú, spravidla nehereckú reč – používajú dokumentaristi s cieľom predstaviť a vierohodne vykresliť zaujímavý ľudský typ (napr. v medailóne), či prezentovať názory vybraného okruhu osôb na určitú otázku (anketa). Výpoveď sa často uplatňuje i v nesynchronnom spojení, mimo obraz. Vybrané partie samostatne nahranej výpovedi sa potom obvykle komponujú s vhodným obrazovým materiálom do konečného tvaru pri strihu filmu.

Existujú ešte ďalšie modifikácie hovoreného slova, ako je **imaginárny hlas** (hlas „zhora“, hlas neviditeľnej nadprirodzenej bytosti...), **personifikačná reč** (napr. pes hovoriaci ľudskou rečou) atď. Do kategórie hovoreného slova patria vedľa partov sólových hovoriacich osôb tiež **zborny** – kolektívne hlasové úlohy zhľuku ľudí vo filmovej scéne.

Oproti písanému prejavu má hovorená reč neporovnateľne bohatší register významových odtieňov. Používa celý rad **výrazových prostriedkov**: intonáciu (melodiku), prízvuk, členení (pauzy), tempo, dynamiku (silu), sfarbenie hlasu. Značná variabilita týchto prostriedkov umožňuje vyjadriť rečou oveľa presnejšie konkrétny zmysel slov či pasáží, dokonca aj zásadne meniť ich význam. Preto je interpretácia autorovho textu, pochopenie a výklad jeho myšlienky, jednou z najnáročnejších úloh hereckej a režijnej práce.

Významová stránka reči sa vo filme niekedy z rôznych dôvodov úmyselne potláča. Napr. hovor skupiny ľudí rozprávajúcich sa v pozadí spoločenskej miestnosti je zámerne nezreteľný, aby nerušil dôležitý dialóg hlavných aktérov vedený v popredí. V aranžovanej filmovej scéne to môžeme dosiahnuť osvedčeným prostriedkom – rečou bez zmyslu.

Prevažne z animovaných snímok poznáme spôsob, kedy sa významový obsah hovoreného slova redukuje radikálnym oklieštením dialógu tak, že tu ostávajú len prostriedky výrazové, oznamujúce len momentálne pocity. Napríklad animovaná postavička Krtka vyjadruje údiv, radosť, sklamanie, strach atď. len pomocou citosloviec a neartikulovaných zvukových prejavov. Tomu ľahko porozumie aj cudzinec. Táto **náznaková reč** je už predstupňom k **imitovanej reči**, t.j. k fiktívnej podobe akéhosi fantastického jazyka, tvoreného bizarnými zvukmi úst, či elektroakustickou deformáciou hlasu, prípadne zvukmi čisto syntetickými. Niekedy sa pre zvláštne potreby vytvárajú rôzne fiktívne formy imitovanej reči charakterizujúce napr. reč mimozemšťanov (creature sounds). Je možné dokonca skonštruovať umelý jazyk, pôsobiaci ako adekvátny, i keď divákovi nezrozumiteľný.

Hovorený prejav môže byť úplne alebo len čiastočne **pripravený**, alebo **improvizovaný** – charakteristický najmä pre niektoré typy televíznych programov, kde sa uplatňuje televízna profesia moderátora, reportéra, komentátora a tiež verejní účastníci.

Nevhodná forma hovoreného prejavu má vplyv aj na vnímanie obsahu rozprávania. Môže odvádzať pozornosť vnímateľa práve k týmto nedostatkom, ale aj priamo narušovať **zrozumiteľnosť**.